

ОТЗВУКЪТ В АТИНСКИЯ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ ЗА УЧАСТИЕТО НА ГРИГОР ПЪРЛИЧЕВ В ПОЕТИЧЕСКИЯ КОНКУРС ПРЕЗ 1860 И 1862 Г.

Кирил Топалов

II

За второто участие на Григор Пърличев в атинския поетически конкурс (през 1862 г.)¹ дълго време науката разполагаше единствено с данните, които съобщава самият поет в автобиографията си. Твърде оскъдни, те се заключават главно в следното: научил за смъртта на Братя Миладинови, Пърличев напуска гръцката столица (това става след средата на януари и преди 13. II. 1862 г. — крайния срок за подаване на творбите за конкурса), за да продължи апостолското дело на двамата народни будители; не знае нищо за съдбата на написаната през 1861 г. поема „Скендербей“, която неговият приятел Яким Сапунджиев е трябвало да подаде на комисията и която същият му е върнал през юни, без да го уведоми за резултата от конкурса. Поради липса на достатъчно факти по този въпрос дори един такъв добър познавач на делото на Гр. Пърличев и автор на превода и на извънредно ценното издание на „Скендербей“ като Хр. Кодов не бе в състояние да изрази категорично отношение по въпроса, дали поемата е участвувала в конкурса.² В полза на предположението за участие говореха две неща: първо — съобщението на В. Трайков за публикувана в „Изложения на поетическия конкурс за 1862 г.“, Атина, 1862 г., преценка на конкурсното жури за „Скендербей“,³ и второ — че в горния десен ъгъл на ръкописа стоят подписите на членовете на комисията от 1862 г. Ст. Куманудис, Ал. Р. Рангавис, К. Папаригонулос и К. Асопис.

Важен принос в осветляването на този въпрос направи Д. Кадах, която, облягайки се на няколко публикации в атинския периодичен печат, не само доказа, че макар и недовършена, поемата „Скендербей“ е участвувала в поетическото състезание през 1862 г., но и съобщи някои интересни факти около това участие. Конкретно Кадах посочва следните публикации: в „Авги“ от 25 май, 4 юни, 25 юни, 30 юни и 2 юли 1862 г., в „Меримна“ от 1. VI. 1862, в „Еон“ от 4. VI. 1862 и сл. „Пандора“ от 15. VI. 1862.³ В резултат на нейната издирвателска работа станаха известни някои подробности около протичането на тържеството, основните моменти от изложението на комисията, а също така, че „Авги“ съобщава предварително име-

¹ Вж. Гр. Пърличев. Скендербей. БАН, С., 1969, с. 8—9. Тук на с. 12 вж. и данни за историческите извори на поемата. Вж. подобни данни и в О. Јаџаг-Настева. Die Verserzählung „Skenderbeg“ von G. Prličev. Zeitschrift für Balkanologie, 1967, I; D. K a d a c h. Die Darstellung Skanderbegs und der Albaner in Prličevs „Skenderbeis“ und „O Armatolos“. Studia Albanica Monacensia. München, 1969; Т. Тιοχалаς. Τό επιχόν ποιήμα τοῦ ἐξ Ἀλβανίας Γεωργίου Σταυροῦ (Prličev) „Σκενδέρμπεης“.

² Вж. Архив на Раковски, т. III, 1966. Тук е публикувано и писмо на К. Шапкарев до Раковски (от 29. III. 1861), в което се съдържа първата засега вест, че Пърличев пише новата си поема. В. Трайков цитира „Изложения...“ по книгописна бележка.

³ Вж. D. K a d a c h. Grigor S. Prličevs. Teilnahme an dem Athener Dichterwettbewerb 1860 und 1862. Zeitschrift für Balkanologie, 6 (1968), с. 54—61.

то на новия носител на наградата, че публикува откъси от „Скендербей“ и че въобще във връзка с конкурса в печата е избухнала полемика. Оказва се обаче, че отзвукът в пресата на провеждането на първия конкурс с името на новия меценат И. Вуцинас е доста по-голям. Нашето изследване на гръцкия периодичен печат доведе до откриването на още около петнадесет публикации във връзка с този въпрос, които наред с вече известното дават възможност за очертаване на доста пълна картина на Пърличевото участие в конкурса през 1862 г., а също така и за уточняване и коригиране на някои становища на Д. Кадах.

Първото съобщение във вестниците, отнасящо се до конкурса, се появява в бр. 1050 на „Авги“ от 26. V. 1862 г., т. е. само два дни преди обявяването на наградите: „Следващият понеделник на празника на св. Дух ще се състои в университетата отложеният досега поетически конкурс на г. Амвросиос Ралис. „Авги“ пожелава поемата, която ще бъде награден на празника на красотата на светия Дух, да не бъде лишена нито от красотата, нито от дух. Това впрочем е, както научава службата на „Авги“,⁴ „Смъртта на Сократ“, а авторът ѝ — съжителят на г. Рангавис, младият Византиос.“ Както правилно отбелязва по този повод Д. Кадах: „По този начин се доказва, че тържественото отваряне на затворения плик според съобщението на журито е чист фарс и комисията е знаела твърде добре чие произведение ще награди.“⁵ Откри се още едно потвърждение на мнението на „Авги“, че увенчаването с лавровия венец на Ал. Византиос е било предварително решено. Три дни след оповестяването на резултата от конкурса в „Филопатрис“ (бр. 393 от 31. V. 1862) излиза със следната бележка: „Миналия понеделник се прочете в университета изложението по конкурса на родолюбивия сънародник И. Вуцинас. От оценените поеми бе награден тази на Александрос Византиос.

Не знаем обаче как да обясним това, че преди много дни самите ние чухме от един студент от университета, че ще бъде награден поемата на Ал. Византиос, докато името на награденния не знае никой преди разпечатването на плика, в който то е написано. Това по много начини бе изопачено и може би не без умисъл.“

Тържеството по оповестяването и връчването на наградата се провежда тази година на 28 май, по традиция в най-голямата университетска аудитория. Сравнително по-подробни описания на церемонията ни предлагат вестниците „Авги“ (бр. 1052, 30. V. 1862), „Етнофилак“ (бр. 26, 31. V. 1862) и „Меримна“ (бр. 274, 1. VI. 1862). Предсказалият изхода от конкурса в „Авги“ излиза и пръв със съобщение за неговото провеждане, като съвсем категорично заема и страната на онеправдания автор на „Скендербей“. Съобщението носи заглавие „Поетически конкурс“.

„Както предсказва „Авги“ в онзи ден си брой, така и стана, като се увенча на годишния поетически конкурс на основателя Г. Вуцинас младият Александрос Византиос, Ламартин на Гърция. Лошите и пророчески езици казват, че „Смъртта на Сократ“ е подражание и в много части буквален превод и перифраза на „Смъртта на Сократ“ от Ламартин, произведение, станало ни известно от издателя на „Виенеа имера“ г. Исидорос Скилидис. Пожелаваме тези предсказания да са лъжливи и поемата да бъде преизпълнен с прелест и дух шедьовър, както казвахме, т. е. да прави чест и да прославя гръцкото име. Прочетените обаче нейни части, т. е. на „Сократ и Аристофан“, не възхитиха аудиторията, нито „Авги“, нито главния преподавател, както възхитиха прочетените откъси от поемата „Скендербей“, която и единствено трябваше да се награди според едногласното решение на многобройната публика заради езика си и живата фантазия на написалия я Григорис Ставридис, когото комисията онеправда, поддавайки се на внушения; публиката пък я почете със симпатията си и с правилната си оценка, която изрази, противно на несправедливите арбитри, осквернили с вчерашния си акт, уви! и това висше обиталище на музите.“

⁴ Поради синонимната употреба на гръцката дума „*βουλευτο*“ със значение на „министерство“ и „служба“ Д. Кадах не е разгледал правилно този пасаж и пише, че „Авги“ е научил за награждаването на Византиос от някакво министерство. Това доведе до грешка и в полезната информация, която бе направена в нашия печат за нейната работа (вж. Т. р. К р ъ с т а н о в Нови сведения за участието на Пърличев в атинския конкурс за поезия през 1862 г. — Литературен фронт, бр. 22, 27. V. 1971).

⁵ Д. Кадах. Цит. съч., с. 58.

В информация със същото заглавие „Поетическият конкурс“ повече интересни подробности за тържеството съобщава в. „Етнофилак“ (бр. 26, 31. V. 1862):

„Както известихме и в предишния ни брой, онзи ден в университета се състоя предложение от обичайните музике г. И. Вудинас поетически конкурс. Това състезание, както е известно, го бе учредил пръв г. Амвросиос Ралис. Ала тъй като по известни на обществото причини първият основател се оттегли, прие да отпуска всяка година хилядодрахмовата награда на увенчания поет родолюбец от Одеса г. Йоанис Вудинас; също и петстотин драхми възнаграждение на тези, които приемат всяка година да оценяват представените стихотворни творби.

Всичко единадесет поеми бяха представени на конкурса тази година, от тях три привлякоха особено вниманието на комисията. Тези именно бяха: „Скендербей“, поема от епопееен тип и написана в петнадесетричкови неримувани стихове; „Сбирка лирически стихотворения“ и последната — „Сократ и Аристофан“, която комисията счете най-добра от всички и следователно достойна за наградата.

Около 10 ч. сутринта голямо множество от обичайни музике, и от двата пола, се стекоха в университетската аудитория, където предстоеше да се прочете изложението на арбитрите. На това събрание присъствуваха всички професори на университета, новият министър на просветата и многобройни други служители на музике. Професорът г. А. Рангавис се изкачи след това на трибуната и прочете изложението за конкурса, което всички приеха с акламации. Ясен и едновременно с това кратък, находчив в преценките си, жив в израза и благопристоен, г. докладчикът благодари много на отбраната публика, въпреки че много хора, чувайки преценката му за „Скендербей“, питаха какво стана с бисерите, които се откриха в предишния конкурс. Най-напред, в началото на речта, справедливо упреква онези, които считат такова състезание за излишно или вредно, и с много правилни сравнения доказва, че доброто е много по-важно от полезното. След това говори за мненията относно езика и прие, че поетът е творец на езика, но че абсолютно е необходимо да познава свършено този орган, с който идва да предаде на останалите смъртни иденте си.

Ние тук не можем да препоръчаме достатъчно колко са достойни за проучване съветите, които даде г. докладчикът на онези младежи, които, без да са предопределени от природата за такова дело, губят напразно времето си с блудкави и лишени от всякаква прелест стихошества.

След края на изложението ректорът на университета, възрастният и уважаван Асопиос, разпечатавайки известието, в което се намираще написано името на поета, го прочете на висок глас; беше прочее, както предизвестихме, поемата на младежа Александрос Византиос, който, след като се представи, получи от ректора наградата на победата. Този младеж е едва на 20 години, ученолюбив и много буден и успя да получи наградата за поема, в която читателят може да намери много красоти. От наградената тази поема с удоволствие поместваме по-долу част от откъсите, които се изнасят в изложението, за по-пълна информация на читателя.“

Изложението на докладчика Ал. Рангавис се публикува месец и половина по-късно в сп. „Пандора“, т. 13 от 15. VI. 1862 г. (Поместването на „Изложенията“ на конкурсните комисии през 1860 и 1862 г. в сп. „Пандора“ не е случайно, тъй като това е едно от периодичните издания с най-богато и разностранно в културно отношение съдържание. Обхваща следните рубрики: история и биографии, филология и библиография, археология, проблеми на обществото и цивилизацията, наука и техника, топография и народознание, поезия, разкази, романи, зоология, физическа история, ботаника, земеделие и др., помества творби на най-изтъкнатите гръцки писатели, както и много илюстрации. Не без значение е и фактът, че един от редакторите на списанието е самият Ал. Рангавис. Освен в „Пандора“ изложението на комисията се отпечатва, както при всички конкурси, и отделно.⁶) В началото на изложението си Рангавис изтъква ползата от провеждането на тези конкурси за развитието на езика, поезията и стихосложението, обявява се срещу препоръчвания дотогава псевдоромантизъм и най-важното — признава правото на използване в поезията и на народния език димотики наред със смятаните от

⁶ „Εκδοὺς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1862. Ἐν Ἀθήναις, Τεκπότη. Α. Βιλαρά, 1862.

официалните консервативни кръгове (към които винаги е принадлежал и университетът) за единствен литературен език катаревуса.⁷ Това е наистина голяма победа на димотицизма, като се има пред вид, че една от основните, първоначално формулирани задачи на конкурса е развитие на катаревуса.

От изложението на Рангавис става ясно, че на конкурсната комисия са представени общо 11 поеми — „една дидактична, три драматически, една лирическа и шест лиро-епически“. След като отхвърля безапелационно няколко от представените произведения, Рангавис започва разглеждането на най-добрите поеми с доста подробен анализ на „Скендербей“:

„Що се отнася до нас, като изоставяме на съдбата им тези пълни провали, ще се занимаем за малко само с онези от поемите, които със сигурност преминаха през най-опасните подводни скали и изглеждат достойни за някакво по-специално внимание.

Най-значителна от тях по отношение на композиция и големина е носещата заглавие „Скендербей“, епоея, която има дължина седем пъти по-голяма от изискваната за конкурса. Езикът ѝ е чист, елински (в смисъл на архаичен — К. Т.) и даже извънредно много, може би повече, отколкото трябва и понякога без нужда елински. Независимо обаче от това е език точен, изразителен, добре обработен, контролиращ култивирано перо и трениран усет за доброто. Стихосложението с изключение на няколко незадоволителни елизии и хиатуси е изобщо правилно и нехармоничните стихове са редки. Но поетът, смятаме, е постъпил зле, приемайки четиристъпния ямб, обичайния петнадесетричков стих без римуване. Ако поради нemoще отбягнал трудността на римуването, тогава явно намалява цената си в сравнение с онези, които са подложили себе си на нея и са я победили щастливо. Ако обаче, можейки да приложи римуване, го е избягнал предумишлено, в този случай не го оправдаваме. Петнадесетричкови стихове по причина на задължителната си цезура след втората си дъстъпка страдат в дългата си конструкция от голяма монотонност, когато не я лекува римуването, съединяващо ги по два или повече. Казвайки това, не забравяме, че на този неримуван стих се радва народната ни поезия; но песните ѝ са кратки и освен това стиховете ѝ са, тъй да се каже, почти обособени, обхващащи всеки един в себе си до голяма степен завършена мисъл. Римуването при употребата си не е притискащ ярем или букач, спъващ крачката, а златна юзда, управляваща неударяемата фантазия, или цъфтящ бряг, задържащ потока на мисълта да не би, преливайки, да премине всяка мярка на любовта към красивото. И наистина някак така, изглежда, си е отмъстило на нашия поет пренебрегнатото римуване. Невъзприематствувани от него, текат буйно и продължително вълните на стихосложението му, заливайки всичко наоколо по своето безкрайно и монотонно протежение. Стихосложението се оказва толкова по-слабо, колкото повече се уголемява чрез синопични епитети и излишни думи. Това, което би могло да се изрази сбито и добре в пет стиха, се казва понякога много претрупано в петдесет. Цената на тази поема щеше да бъде петократно по-голяма, ако изложението ѝ беше петократно по-малко.

Както казахме, „Скендербей“ е епоея по тип, но само по тип. Съществуват неща от само себе си по-висши и от тази поезия и такова нещо е картината на народа, борещ се за свободата си. Ала макар и да е правилно и плодотворно намерението на поета да избере за герой на епосите си един от последните и славни борци за национална независимост, само подходящият избор на сюжета не е достатъчен, за да превърне историята в поезия. От исторически корен може, разбира се, да израсте едно много смело и пълно с красота поетическо цвете. Но поетът на „Скендербей“ ни представя почти само този сух корен, обвит в една стихотворна обвивка. Едно от военните дела на героя на Епир, и то от второстепенните — битка между него и някой от наместниците на султана, без друго откритие и заплитане, не може да създава големи интерес, какъвто изисква поезията. Тъй като така сцената даже се ограничава, вместо чрез поезията да изглежда по-гигантски, Скендербей, напротив — слиза по-ниско и от този вид, в който го виждаме да стои в историята. Той е смел боец, той е Скендербей и не укротимият според поета, който, усърден последовател на Омир, към когото изглежда доста приспособен, никога не споменава името на героя без този епитет; ала има и други смели бойци — и от християните, и от отоманците, и както е естествено, и от двете страни са мнозина тези, които

⁷ Срв. Г. Βαλετас. *Η. πατριотικαὶ κρητικὴ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς στῆ νεοελληνικῆς ποίησης. Νέα ῥοῖα*, т. 22 (1937), с. 1830.

убиват и които са убивани, и никаква сериозна причина, която да оправдае едните да надделят повече от другите, никакво особено интересно действие, издигащо се над другите и изискващо особено разказване, никаква по-отличаваща се физиономия или ясно очертан характер; нито може лесно да се позная накъде в същност се наклонява везната на справедливото и несправедливото. Както сатрапът ограбва, пленява и осквернява храмове, така говори и султанът (цитират се стихове 1927—1930).⁸

Претендиращ пък да проследи великия си вожд и в този толкова висок негов полет, въвежда господ да се намеси между сатрапа и Скендербей. Ала противно на Омир, който с няколко драсвания на гениалното си перо отграничава с божествено величие древните богове от произлезлите от човек, този смалява бога-вседържител и му отдава страсти, които не са достойни дори за човек, изобразявайки го например да отмъщава на отоманеца-сатрап не защото той унищожава християнски храмове, заплашва с разрушение и катастрофа, а защото Балабан се е противопоставил на божественото достойнство и на небесния порядък (цитират се стихове 3447—3458).

Ала ако се гневят срещу отоманците, и към християните въобще не е благосклонен бог. Срещу тях даже изглежда да има по-съществени причини за недоволство. Ето как говори за тези неща поетът, с някакво неясно, както изглежда, ехо от епосите на Тасо (цитират се стихове 125—153).

Когато прочее богът на справедливостта на ругаещите го християни, как да се интересуваме повече за тях? Когато богът на Силите казва на отоманеца „А аз съм с теб“, как да се съмняваме напълно за изхода на борбата, който въпреки това, нека се спомене, макар и излишно, се оказва съвсем противоположен на този божествен обет?

Поемата не е лишена от епизоди; предстои, разбира се, когато се допълни, да обхвае и още повече, които се съобщават само; ала всички са второстепенни, малко разнообразяващи, тласкащи, заплиташки действието или правещи го по-интересно. Един от тях, набиването на кол на Динко (23), преминава разрешените в изкуството граници и достига до ужасното. Поемата обаче има много избрани откъси, отличаващи се с изысканост на стила и със старание за изработката, особено в описанията и миниатюрите. За пример от многото ще се дадат следните. Ето как се описва разположението на Фурка: (цитират се стихове 1013—1020). Ето как описва поетът конете на Скендербей (цитират се стихове 1427—1464).

Следващото описание на градината на Скендербей, характерно за маниера на поета, е любопитно повече или достойно за похвала заради подробността си и за стигащата до прекомерност употреба на епитетите (цитират се стихове 1476—1510).

Ала за една по-пълна оценка на предимствата и на недостатъците на поемата да дадем накрая един цялостен епизод от нея (цитират се стихове 3293—3356).“

Анализът, който се прави тук на „Скендербей“, е не само по-голям от анализа от преди две години на „Армадолос“ и въобще по-голям от обичайното разглеждане на поема, на която няма да бъде даден венецът, както правилно обърна внимание и Д. Кадах. Той е два пъти по-голям дори и от анализа на наградената поема на Ал. Византиос „Сократ и Аристофан“. Не издава ли този факт известна гузност от страна на главния оценител и не е и той едно косвено признание на истината за това, кое произведение е заслужавало в най-голяма степен лавровия венец?

С кратко съобщение за обявяване на резултатите от конкурса излиза взелият живо участие в дискусията през 1860 г. вестник „Фос“.⁹ В бр. 402, 30. V. 1862 г. вестникът съобщава лаконично: „Онзи ден, в понеделник, бе прочетено в университета изложението на комисията на поетическия конкурс. На поемата „Смъртта на Сократ“, произведение на Алекс. Византиос, се даде хилядохрамовата награда.“ Подобни лаконични информации поместват и вестниците „Атина“ (бр. 3056, 30. V. 1862), „Астир тис Анатолис“ (бр. 228, 2. VI. 1862) и др. Кратко отбелязване на конкурса (но с посочване на имената и на членовете на журито) намираме и

⁸ Номерацията се взема по изданието на Хр. Кодов: Гр. Пърличев. Скендербей С., 1969.

⁹ Д. Кадах смята погрешно, че тази година в. „Фос“ не публикува дори и къса бележка за поетическия конкурс“. Цит. съч., с. 60.

в отчетния доклад на ректора К. Асопиос, прочетен през септември 1862 г. и отпечатан през 1863.¹⁰ Прави впечатление, че в годишните ректорски отчети на университетските конкурси се обръща специално внимание. Увенчаването на Пърличев през 1860 г. също бе отбелязано в отчета на тогавашния ректор В. Икономидис.¹¹ Пак в ректорски отчет — на А. Палис от I. X. 1861 г. — се дава и формалното обяснение за причината, поради която не се провежда конкурсът — „заетост“ и „болест“ на професорите, можещи да участвуват в комисията.¹² В тези доклади се отчитат резултатите и на останалите университетски конкурси: филологическия на Т. Родоканакис, теологическия, преводаческия, филологическия на К. Цоканос, физико-математическия, юридическия и медицинския, които имат по-ограничено университетски характер и нямат общонационалното значение и отклик на поетическия.

Смутен от разобличенията на „Авги“ и „Филопатрис“, както и от острата критика, която няколко дни след тържеството в „Филолаос“ прави на поемата „Сократ и Аристофан“, и на решението на журито в лицето на главния арбитър Ал. Рангавис, със защитата на правотата на конкурсното решение се заема сам награденият поет Ал. Византиос. В доста консервативния в „Етнофилак“ той публикува следната бележка, озаглавена:

„До господин издателя на „Етнофилак“

„Филолаос“, пишейки за наградената ми поема, ме ругае злостно и се старае неблагоприятно да покаже подозрителна добрата вяра на един от рецензентите. Съвсем съм безразличен към преценката на поемата ми от неукния издател на „Филолаос“ и презирам ругатните на изгонения заради позорен живот първоначален учител Т. Мандафунис. Длъжен съм обаче, обръщайки се към обществото, да забележа следните неща: а) никой от рецензентите не знаеще до деня на награждаването, че наградената поема принадлежи на мен; б) комисията, състояща се от четирима знаменити филолози: г. Асопиос, Папаригопулос, Рангавис и Куманудис, единодушно реши, че поемата ми беше достойна за награждаване, и никой от рецензентите не е отговорен за този избор повече от другите.

Александрос Византиос¹³

Неудачността на подобен опит за защита на безпристрастността на комисията и за поддържане все още на версията за анонимността при наличието на разобличителните съобщения в „Авги“ и „Филопатрис“ е повече от очевидна. В известен смисъл Ал. Византиос се оказва в положението на Пърличев от 1860 г. — принуден е поради оспорване правотата на решението да защитава комисията и главно нейния докладчик Ал. Рангавис, който, по всичко личи, като известен поет и професор е имал действително решаващия глас при определяне на наградата. Очевидно присъствието на другите членове на комисията е било в известна степен формално и почетно; така например ректорът по задължение участва в комисията и на другите университетски конкурси. Неслучайно и Т. Орфанидис обвиняваше по време на предишния конкурс не цялата комисия, а лично Рангавис. Като университетски професор той несъмнено е знаел, че решаването на въпроса с наградата е в най-голяма степен във властта на неговия колега и съперник в поезията, а от 1860 г. и враг Ал. Рангавис. Разбира се, идентичността на положението, в което изпадат двамата наградени — Пърличев през 1860 и Византиос през 1862, — е само по форма, не и по същество. Защото Пърличев защитава едно безспорно справедливо решение, взето при пълно спазване на анонимността, при това към самозащита е принуден да прибегне, за да защити не само една честна кауза, но и собственото си достойнство, националното си самосъзнание, както и честното си отношение на духовна съпричастност и преклонение към античната гръцка култу-

¹⁰ Λόγος τοῦ καθ. Κ. Ασωπίου, παραδίδότης τῇν Πρυτανείᾳ τοῦ Ὁθωμανοῦ Πανεπιστημίου Ἐν Ἀθῆναις, 1863.

¹¹ Λόγος τοῦ καθ. Β. Οἰκονομίδου... 1860.

¹² Λόγος τοῦ καθ. Α. Πάλλου... 1861. Награждаването на Пърличев (както и на Византиос) се отбелязва и в летописа за 50-годишнината на Атинския университет „Χρονικὸν τῆς πόλεως πανεπιστημιακῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου... ἐκ τ. Παπαρίδου, Ἀθ., 1889, където на конкурса е отделено голямо място; същото е препечатано и в сп. „Εστία“, KZ (т. 27), 1889, с. 253, 254.

ра. Случаят с Византиос е коренно различен — той се заема със защитата на едно предвартелно опозорено и разобличено нечестно дело. Още повече, че в този случай най-малко самият той е подходящ за ролята на свой защитник.

Засегнат от в. „Филолаос“, Ал. Византиос взима отново думата чрез твърдо поддържанция го в. „Етнофилак“ (бр. 3, 9. VI. 1862), служейки си със същите средства, за които упреква своите опоненти:

„Господин издателю на „Етнофилак“,

Понеже между почтени и уважаващи себе си хора не трябва да става дума за уволнения поради позорен живот основен учител Тр. Мандафунис, злостните ругатни и търгашеските лъжи на последния брой на „Филолаос“ ще останат без отговор.

Атина, 8 юни 1862
Александрос Византиос“

С по-миролюбив тон, но с недвусмислена подкрепа на решението на комисията в спора се намесва в. „Еон“ (бр. 2037, 4. VI. 1862). В кратка бележка анонимният автор упреква вестниците, които оспорват решението на конкурсната комисия. Без да се отрича по принцип необходимостта от „филологическа критика“, се изтъква, че тя не трябва да бъде така остра, че за нея са неподходящи нападките и ругатните. Неубедителността на желанието на тази бележка да се представи за обективна и безпристрастна проличава от факта, че е отправена само към едната от спорещите страни, и се заобикаля фактът, че някои от защитаващите Византиос вестници (особено „Етнофилак“) си служат с още по-груби нападки и с недопустими за „филологическия“ спор средства. Много по-обективно и по-убедително е становището, което заема „Авги“ със забележката си, отнасяща се до в. „Етнофилак“, публикувал в цитирания вече брой 26, 31. V. 1862 откъс от „Сократ и Аристофан“:

„Един вестник, щом публикува откъси от „Смъртта на Сократ“ на своя приятел Александър, заради истината нека публикува няколко откъса и от „Скендербей“ и ако не се осмелява самият той да каже откровено мнението си за двете, нека се посъветва с мнението на абонатите си, да видим какво ще му кажат, и тогава да ласкае и да хвали, както знае да ласкае и да хвали много сърчно приятеля си, и тогава да ни изтъква годините на възрастта му.“

За разлика от предишния път, от полемиката в 1860 г., когато с олимпийска недосегаемост взе участие едва накрая, оставяйки друг да опонира на нападките на противника му (спокоен, разбира се, и поради обективната неоспоримост на решението), сега главният арбитър и докладчик Ал. Рангавис бърза да вземе отношение към нападките лично срещу него и срещу резултата от конкурса. Той излиза с една дълга бележка във в. „Елпис“ (бр. 1154, 5. VI. 1862), в която потвърждава високата си оценка на „Сердарят“ и резервите си към „Скендербей“, а на конкретните и необорими обвинения за предрешеност на конкурса отговаря с общи фрази, продължавайки упорито и демагогски да лансира идеята за анонимност на представените творби:

„Оттогава, когато се проведе в университета поетическият конкурс на родолюбца г. Вуцинас, се написаха за него в някои от малките вестници статийки, пълни с неуместни и неприлични бележки. И за прещенките си относно стойността на увенчаната поема, която авторите на статиите нито са видели, нито са прочели, тъй като нито съдържанието, нито поне името й знаят, те носят отговорност и те са главни и когато някога бъдат избрани за арбитри на поетически конкурси, никой няма да им попречи да оценяват, както искат. На отправените срещу мен лични ругатни исках, както винаги, да отговоря с мълчание. Но тъй като с всичко, което пишат и за което правят намеци, могат да излъжат незнаещите от читателите за начина, по който се извършва преценката при тези състезания, и да навредят на национален интерес и на едно смело и честолубиво начинание на мъже, обичащи музите, не смятам за безцелно, повтаряйки това, което казах в изложението, да напомня за знание на всички, че дори и да се предположи, че арбитрите, които Академичният съвет избира всеки път и между които се отличават няколко от най-уважаваните имена на филологията на нова Гърция, предпочитат определени лица и имат неблагоприятното намерение да покажат благосклонност към тях, изменяйки на дълга и съвестта си, нямат сила за това, защото поемите се изпращат в университета анонимно и следователно рецензентите остават в пълно незнание относно това, кой какво е напи-

сал и забележките им са адресирани към поемата, а не към поета. Затова и най-основното от задълженията би пренебрегнал поет, ако, негодувайки, се противопостави на преценката ѝ, след като [произведението] доброволно е било подадено на нея. Никой, разбира се, няма право да го насили да приеме идеите му, ако самият той има по-различни; може, разбира се, издавайки поемата си, да потърси, ако иска, и преценката на обществото. Ала е несправедливо, когато се сърди заради тази преценка, която той е потърсил, и, разбира се, не е снисходителен и благоприличен (за да не кажем нещо по-строго), когато за тази преценка още ги и ругае.

По-различно е наистина, ако рецензентите, въпреки че поемата е анонимна, разберат от другаде кой е нейният автор и дадат своя глас за или против, подбудени от приятелство или враждебност, както авторите на статиите, за които говорим, пишат и намекуват за мен. За уважението на тези господа нямам никакво право, защото никога не съм го търсил. Но за тези, които може да имат колебания за истинността на решенията на конкурсите, ще е достатъчно може би да припомним, че дори да предположим, че аз съм забравил задълженията си не само на арбитър, но и просто на честен човек, имаше и трима други арбитри от онези, които имат своя преценка и чието мнение аз приемам по-често, отколкото те моето; още повече, че решението за конкурса излезна е д и н о г л а с н о. Или прочее всички арбитри са нарушили задълженията си и са се показали благосклонни, познавайки едни от оценяваните, или останалите са станали мои слепи органи; и двете предположения са ругателни и отвратителни и недостойни да говорим за тях, ако не беше страхът да не би клеветите, колкото и груби да са, да смутят и огорчат родолюбците-меценати и да навредят на дръзновеното им дело.

Ще кажа и една дума и за една малка забележка на една статия, която няма нищо общо със статиите, за които говорихме по-горе, написана с много благоприличие и елегантност, и изразяваща се по отношение на моето изложение много благосклонно. „Много хора, казва авторът на статията в „Етнофилак“, като чуха оценката за „Скендербей“, запитаха какво стана с намерените в предишния конкурс бисери.“ Нито знам, нито съм длъжен да проуча какво е станало с тях. По-лани арбитрите, между тях и аз, прецениха, че „Арматолос“ съдържа бисери и това го изразих тогава в изложението ми; в „Скендербей“ пък се намериха и достойнства, едновременно с недостатъци и тях ги изброих с имената им. Ако „Скендербей“ е произведение на същия поет на „Арматолос“, както чух да се говори, това не го знаех рецензентите и това не ги интересуваше. Оценявах поемата сама за себе си независимо от това, кой е поетът, нито пък, когато изтъкнах качествата на „Арматолос“, са поемали отговорност към някого, че каквото и да напише някога същият поет, ще има същите като онези качества и в същата степен.

Колкото до личното ми мнение, ако искат да го знаят повдигналите онзи въпрос, не се колебае да кажа, че ако наистина двете поеми са произведения на един и същ поет, предпочитам „Арматолос“ за различните ѝ достойнства, някои от които са преки или косвени последиствия на римуването, и я смятам за едно от най-хубавите произведения на филологията ни; „Скендербей“ пък поради съображения, които изказах в изложението си, смятам, че е под нейното равнище. Не твърдя, че тази преценка е безпогрешна, но е моята.

А. Р. Рангавис, докладчик на комисията
на конкурса на г. Вуцинас в 1862 г.“

Като принципно възражение на позицията на Ал. Рангавис, очевидно не без връзка и с току-що цитираното негово изложение, на следния ден „Авгг“ (бр. 1056, 6. VI. 1862) отпечатва следното „Недоумение“:

„Господин Рангавис, който, както се доказва на много места и много пъти, има еластична съвест и зрение, което вижда ту бисери, диаманти и корали, ту обратното на това, и една свръххудожествена ножница, която реже думи и отпред, и отзад, се поканва да приеме да ни реши това наше недоумение, въпреки че то се решава от само себе си от горекананото. Питаме го прочее да ни каже дали младият Византиадис, понакуцващият малко и в ума, и в знанията поет, който, понеже не можа да вземе зрелостно свидетелство от тукашната гимназия, както знаем това ние, състудентите му, го взе от провинциална гимназия, е събрал в джоба си всички необходими качества — „познаване на древността, древностзнание, дума твърде добре обрабо-

Тена, безгрешна и безгреховна, най-голямо значение на всички принципи и догми и на старата, и на новата гръцка философия, особено тази на Сократ, Платон и Аристотел и т. н. и т. н.“ Докато друг път като постелива Цирея не е признавал блестящи качества нито по древнознание, нито по добро обработване на думата, нито поетическа фантазия и т. н. на действителния поет, на „Мария Доксалатри“, на „Икасияс“, на „Кипселидес“, познавача на древността на дело и думи, високообразования и с добра фантазия г. Д. Н. Вернардакис. Прашаме го да прочете в „Пандора“ тогавашното си изложение и да разпече недоумението ни. Завършвайки, казваме, че чухме да пее (. . .), че рече фини и художествени на мъж музовдъхновен очертах театралните описания на младия Византиос и че неговите умни археологически тетрадки направиха внезапно мъдър младия Скарлатос.

Един студент.“

В отговор на тази бележка след два дни „Етнофилак“ (бр. 32, 8. VI. 1862) излиза със статия, озаглавена „Бисерите на „Арматолос“, в която подкрепя Ал. Рангавис и очертава все по-определено враждебното си отношение към вестниците, оспорващи решението на журито, и особено към „Авги“. Съвсем тенденциозно анонимният автор, признавайки известни достойнства на „Арматолос“, преувеличава Оморовото влияние в поетиката ѝ, представяйки Пърличев като обикновен плагиатор, който е заел всичко от автора на „Илиада“:

„В един брой на „Етнофилак“, в който се изказахме във връзка с поетическия конкурс, казахме наред с другото, че мнозина, чувайки изложението на комисията на „Скендербей“, питаха какво ли стана с намерените в един предишен конкурс бисери. С тази наша фраза нямаше друга цел, освен да кажем това, което наистина чухме да казват някои около нас. Тъй като обаче г. Рангавис, отговаряйки в „Елпис“ на несправедливите нападки срещу него от някои анонимни автори на статии, отговаря и на горния наш откъс, не смятаме за съвсем напразен труд да изложим и ние идеите си за онези бисери, макар че въобще нямаме претенцията, че нашите преценки могат да натежат и най-малко на критическата везна. Че наистина се намират бисери в наградената поема „Арматолос“, никога не може да го отрече, и главният докладчик не каза нищо преувеличено, излагайки друг път предимствата на поемата. Въпросът обаче е дали тези бисери са изцяло свое или чуждо украшение на поемата, което поетът на „Арматолос“ е присвоил удобно и безнаказано. Който е прочел наградената поема „Арматолос“, е невъзможно, вярваме, да не е забелязал във всеки стих, във всяка фраза Омир, от когото в тази поемка е пренесено — може би успешно — всичко — и метафори, и образи, и характери, и нрави. Смятаме обаче, че докладчикът е длъжен да отбележи това в изложението си и да похвали или да награди поемата, но да даде поне голяма част от лавровия венец и на поета, който преди толкова века се е потрудил за успеха на автора на „Арматолос“. На питащите прочее, какво стана с ланшните бисери, ние отговаряме, че поетът, поискал да отплува, и то сам, в бурното море на епоемата, и отдалечил се от своя демон-водач, претърпя корабкрушение поради естествената причина, че нямаше нужните за това сили. Ето по какъв начин се обяснява естествено, както вярваме, появилата се разлика между двете поеми на този поет и е наистина несправедливо да виним за това г. докладчика и да се губим напразно в невероятни и съвсем странни предположения.“

Настъплението си „Етнофилак“ продължава в бр. 38 (16. VI. 1862), където по повод на малка статия в „Авги“ помества репликата „Отговори към глупак“: „В един брой на „Авги“ прочетохте статийка срещу нас, която доста ни замая, докато я разберем. Ако обаче добре сме отгатнали онази гатайка, авторът на статията твърди първо, че г. Рангавис е събркал, като е отдал на „Етнофилак“ запитването за бисерите на „Арматолос“, и, второ, че ние сме събркали, като сме приели за истина грешката на г. Рангавис; с други думи, авторът на статията в „Авги“ смята, че и г. Рангавис, и ние всички сме изгубили ума си и само той го пази. За да се информира обаче кой от всички нас го е изгубил, го препращаме към бр. 26 на „Етнофилак“, където в направеното от нас изложение за конкурса ще прочете онзи легендарен откъс. Або може се случи да се намери пред нас, ще му дадем един съвет; той е именно да изучи добре книгата на Донисиос Халикарнаски за композирането на имената, за да научи как трябва да излага идеите си и да не се издава глупостта му. Когато научи прочее как да поставя думите си в редица естествено и с прелест, тогава ще може вероятно да пише по два или

три реда в „Авги“. Подбуждаме го да не се грижи много за дасията (силното придыхание— К. Т.) на „Арматолос“, тъй като за това и Лонгинис, и Дионисиос Халикарнаски не са казали нито дума, смятайки го за напълно схоластично.“

През един брой (бр. 40, 19, VI.1862) „Етнофилакс“ отново намира повод за намеса в полемиката, този път във връзка с отпечатването на наградената поема. Правейки съвсем директни (макар и анонимни) сравнения със „Скендербей“, неизвестният рецензент хвали творбата на Византиос и отново изразява положителното си отношение към журито. Рецензията е озаглавена „Наградената поема“:

„Тези дни бе публикувана наградената на тазгодишния конкурс поема, озаглавена „Сократ и Аристофан“. Разбира се, тази поема не прилича нито на стремителен поток, повличащ читателя, нито на мълния, заслепяващ зрението, и с грохот, смущаващ силно слуха. Но тя е приятно поточе, което се търкаля спокойно край развалините на минали епохи и шушука под сянката им. Стихосложението е много гладко и няма нито една дума, която да не е на мястото си. Идеите се изразяват красиво и няма нищо неуместно. Може би тези, на които харесва описването на силни страсти и на големи престъпления, ще намерят тази поема студена; ала нашият поет е взел за тема един исторически факт, върху който е положил основите на строежа си и ни е показал, колкото може върно, част от древния живот, за което ние изказваме благодарност на младия поет. Може би имаме да добавим повече от това, ако не се страхувахме да не наточим пак езиците на нашите аристарховци; освен това мнението на комисията, което бе публикувано в „Неа Пандора“, е толкова точно и справедливо, че всяка друга критика се оказва излишна.“

С още по-голяма тенденциозно-хвалебствена рецензия за поемата на Византиос излиза и в „Ефимерис тон филоматон“ (бр. 455, 17. VI. 1862). И в тази рецензия се правят анонимни намеци за Пърличев и за тези, които зашишават по-голямото право на неговата поема да бъде наградена. Прави се подмятане дори и за гръцкия произход на автора на „Арматолос“ и „Скендербей“. След като казва, че „Поемата на г. А. Византиос не намирисна на чужда муза, нито на проядена от червеите, нито на някаква библиотека“, анонимният автор продължава своята преценка за поемата с подчертаването, че тя е „гръцка, неповлияна от нищо, тукашна, оригинална“. Тенденциозността на анонимната рецензия се подсилва както от усилено да се представи съвсем младият Византиос (който впрочем много скоро се отказва от поезията и се отдава на журналистиката) за поет от голяма величина, така и от апологията, която се прави в края на докладчика на комисията Ал. Рангавис. Прави впечатление, че този вестник, „филологически и за обществено образование (възпитание“, както пише в заглавието му, не пише нищо за поетическите конкурси (ионе през годините 1858—1862). Единственият случай на взимане на отношение е тази крайно тенденциозна рецензия.

На добре организираната, както по всичко личи, кампания в печата в защита на Ал. Византиос и на решението на журито и против поемата на Пърличев последователен отпор продължава да дава докрая само в „Авги“ — вестникът, който още преди конкурса се бе надигнал в защита на истината, обвинявайки комисията, че решението ѝ е взето предварително. След като се убеждава в безсмислеността на призивите си към своите опоненти за публикуване на части и от „Скендербей“, за да може да се направи сравнение, редакцията на вестника сама се заема с отпечатване на откъси от Пърличевата поема. Така в три близки броя (бр. 1069, 25. VI. 1862, бр. 1072, 30. VI. 1862 и бр. 1073, 2. VII. 1862) „Авги“ помества откъси, съдържащи съответно от 427 до 480, от 481 до 651 и от 562 до 641 стих. Първата публикация носи заглавие „Епизод от детската възраст на Скендербей“. Липсва въвеждащ текст, не се посочва дори и името на автора, очевидно се разчита на извънредно много порасналата популярност на поемата в резултат на разгорялата се дискусия. Третата публикация завършва с обещание за нови продължения, които обаче не последват. Наскоро обаче (бр. 1079, 11. VII. 1862) вестникът помества голямо стихотворение за съдбата на поробените балкански народи, което отново свидетелства за по-широката, по-демократична и по-прогресивна политическа платформа на „Авги“ в сравнение с много от излизашите по онова време атински вестници, отличаващи се със сравнително консервативен и официозен дух.

Най-голям интерес представлява втората от тези публикации, тъй като е съпроводена от кратка бележка, озаглавена „Поемата „Скендербей““:

„В предишния брой на „Авги“ публикувахме откъс от поемата „Скендербей“, която арбитрите на конкурса така много онеправдаха, награждавайки вместо нея някакви жалки стихове, намириисващи алафранга. Публиката осъди пристрастните арбитри и отдале справедливост на онеправданата поема, чиито автор е известният във филологическия свят Григ. Ставридис, младеж, свършено беден, но владеещ много добре гръцки език, както свидетелствува поемата, чиито откъси ще продължим да публикуваме за осветление на основателя на конкурса г. Вуцинас, който, вярваме, ще се постарее да удовлетвори достойнството на младежа Гр. Ставридис с някакъв богат дар.“

По време на тези публикации, съвсем очевидно в отговор на инициативата на „Авги“, с два последователни броя се намесва в дискусиата и в. „Меримиа“. Че тази намеса е част от организираната вероятно от Рангавис кампания, показва фактът, че в бр. 278 съвсем нелогично, с повече от месец закъснение, се привежда част от изложението на конкурсната комисия, а в бр. 279, освен че се взима съвсем тенденциозно страната на докладчика и на неговия изданик Византиос, се поема защитата на Рангавис и срещу отправени от в. „Евангелизмос“ обвинения във връзка с назначаването на професора за министър на външните работи. (За по-тесните връзки на този вестник с Рангавис свидетелствува и фактът, че именно на неговите страници — бр. 168, 20. V. 1860, — отговаряйки на обвиненията на Т. Орфанидис, Ал. Рангавис със заявлението, че няма нищо общо с редактирането на в. „Омония“; пак същият вестник — бр. 284, 4. VIII. 1862 — помества обявлението на Рангавис за издаването на новия му вестник „Евномия“.) Ще цитирам само част от статията в бр. 279, 3. VII. 1862, в която проличава най-ясно позицията на вестника по дискусията около наградата:

„В предишния брой, помествайки част от изложението на комисията на поетическия конкурс, отнасяща се до наградената поема на младежа Ал. Византиос, бяхме поставили за предисловие следващите кратки бележки, които обаче бяха пропуснати при връзването на страницата поради липса на място:

„И настоящата година решението на комисията, натоварена по решение на Академичния съвет да оцени подадените поетически произведения за подновения от родолубеца г. И. Вуцинас поетически конкурс, нямаше щастието да избегне оплакванията и критиките. По принцип според нас в критиките няма нищо неуместно или осъдително; комисията оценява поетическите произведения, подрежда ги, както тя прецени, всяко едно според цената му, решава и награждава най-доброто; публикува накрая изложението си и по някакъв начин дава смисъл на делото си; така всеки един има правото да се съгласи или да не се съгласи с мнението на арбитрите; има обаче едновременно с това и дълга, особено когато не е съгласен, да изложи причините и да поддържа благоприятно и научно противоположното си мнение. Когато критиките са неопределени, когато са лишени от научни аргументи и здрав разум, когато даже се забъркват с лични обвинения и клевети, тогава тези критики са достойни за най-голямо презрение, защото показват заедно с другото и критиците като неблагородни и непризнателни.

Нямаме способност да оценяваме според приетите принципи стойността на всяка една от подадените за конкурса поеми; имаме обаче изкушения ум след прочитането на изложението на докладчика г. Рангавис, в което се колебаем кое преобладава — начетеността и красноречието или искреността и убедителността, да кажем, че няма съмнение, че наградената поема „Сократ и Аристофан“ бе наградена добре и справедливо. Съжаляваме, загдето нямаме място да поместим тук цялото изложение на г. Рангавис, за да се убеди и най-простият, че мърморенията срещу комисията и решението ѝ са всичко друго, но не справедливи и искрени; поместваме само частта от изложението, отнасяща се до наградената поема на младежа г. Александър Византиос, към когото и ние отправяме тази приятелска забележка, че ще направи добре, макар и да е по-късно, ако пожелае да разшири споменатата своя поемка според съветите на комисията, защото е повече от нужното за публикуване къса и кратка. Сюжетът ѝ е такъв, че поетът може да разшири границите на произведението си.“

В кампанията за подкрепа на наградената поема се включва и в. „Телеграфос“, който в брой 31, 27. VII. 1862 г. (два месеца след провеждането на конкурса!) съобщава за награждаването на Византиос и помества хвалебствена рецензия. Очевидно доста закъснялото съобщение за награждаването има задачата просто да даде повод за рецензията. Хвалебствени ре-

цензии за доста незрелите поетически произведения на съвсем младия Византиос този вестник помества и през 1860 и 1861 г.

Последната дума (според досегашните ни проучвания във връзка с полемиката остава на в. „Авги“, който два месеца по-рано бе казал и първата. Това е една хаплива бележка, адресирана към Рангавис и Византиос: „Учудваме се, че г. Алекс. Византиос, поетът, когото г. Алекс. Рангавис роди от устата си, най-духовитата и най-бъбривата от всичките човешки уста, не е обогатил, имитирайки братя Суцос, поемата си с необходими забележки; защото „Авги“ и някои негови приятели, като я прочетоха, я намериха на много места неразбираема и тъмна.“

Проучването на цариградския, провинциалния, както и на излизания в Египет (където по това време живее голяма гръцка колония) гръцки печат показва, че интересът към поетическия конкурс прескача, макар и не често, границите на столицата. Така в бр. 255, 4. IV. 1859 цариградският вестник „Телеграфос ту Воспору ке Византис“ съобщава за провеждането на конкурса и за повторното увенчаване на Г. Залокостас. Излизаният в Ермуполис в. „Ипотис“ помества в бр. 31, 18. XII. 1862 известие за смъртта на първия основател на поетическия конкурс Амвросиос Ралис. Цариградският „О анатолитос астир“, отделящ голямо място на черковния въпрос, помества често и дописки от България, съобщава в рубриката си „Библиография“ за излизането на поемата на Ал. Византиос „Сократ и Аристофан“, „наградена на поетическия конкурс 1862“ (бр. 45, 8. VIII. 1862). Може би най-интересният отзвук в извъннатинския печат и най-куриозният резултат на разгорялата се и несъмнено следена с интерес и в провинцията дискусия е съобщението на излизания в Месолонги в. „Елиника хроника“ (бр. 118, 6. I. 1863), че се е появил наследник на самия герой Скендербей.

Един късен отзвук на полемиката между Пърличев и Орфанидис от 1860 г. се появява, както обрвна внимание на това Д. Кадах, през 1866 г. във в. „Храсалис“ (бр. 94, 30. XI. 1866). В статия за Македония един студент на Т. Орфанидис по медицина на име С. Кармицис (според някои сведения погръчен влах от Охрид) заема остро отрицателно становище по отношение на „Арматолос“, обвинявайки Пърличев, че е подвел журито с една поема, която е почти дословен превод на българската народна песен за Кузман капитан. Заемайки страната на Орфанидис, авторът на статията „непряко приема обвиненията на Орфанидис срещу националната принадлежност на Пърличев“, както отбелязва и Д. Кадах.¹³

Д. Кадах посочи две истории на гръцката литература, в които се споменава за Гр. Пърличев: „История на новогръцката литература от нейното начало до наши дни“ (Лайпциг, 1884) от Ал. Рангавис и Даниел Сандерс, издадена в поредицата „История на световната литература в отделни изображения“ и „История на византийската и новогръцката литература“ (Лайпциг, 1909) от Карл Дитрих. Карл Дитрих противопоставя поезията на Пърличев на модерното по онова време в Гърция класическично музейно изкуство и посочва връзката на поемите му с романтичната фолклорна юнашка поезия.¹⁴ Нашето изследване установи съществуването на още две истории на гръцката литература, (и двете от Ал. Рангавис), в които се говори за Гр. Пърличев. В издадената в Атина на гръцки „Кратка история на новогръцката филология (с. 81) във връзка с Пърличев се казва следното:

„Също повече към архаичната фраза клони и Ставридис от Тракия, чиито епически опити „Скендербей“ и „Арматолос“ обещаваха немалко за бъдещето, ако бе продължил да се грижи за музата си.

Принудени сме да се ограничим с най-представителните, изпускаме другите, на едни от които творбите са с по-малка стойност, а на други са по-малко характерни за оригиналната национална филология или не са достигнали до такава зрелост, върху която да разцъфти съвършенството.“

В издадената на френски „Литературна история на съвременна Гърция“ (Париж, 1877, с. 181—186) в раздела „Епическа поезия. Антониадес, Ставридис и др.“ Рангавис споменава за „Арматолос“ (но без да казва, че е била наградена) и привел цитати и част от изложе-

¹³ D. K a d a c h. Die Polemik Orphanidis — P r l i c h e v anlässlich des Athener Dichterwettbewerb-ber 1860. Zeitschrift für Balkanologie, VIII/1, с. 86.

¹⁴ D. K a d a c h. Grigor S. P r l i c h e v s Teilnahme..., с. 60—61.

нието си за „Скендербей“ от 1862 г. Същият текст влиза по-късно в издадената заедно с Д. Сандерс „История на новогръцката литература от нейното начало до наши дни“. Засега не са известни други споменавания на Пърличев в гръцки истории на литературата.

Откриването на новите данни за участието на Григор Пърличев в атинските поетически конкурси осветлява един важен период от живота на заслужилия български възрожденец — атинския, като дава основания за коригиране и на някои съществуващи досега в науката погрешни или недостатъчно уточнени становища. На първо място тук стои въпросът за националното съзнание на поета. Писмата на Пърличев до Орфандис по време на полемиката между тях, както и цитираното в първата част на настоящата публикация негово писмо до Робев (от 28. VII. 1860) правят напълно безоснователни всякакви хипотези за „неизбистреност“ на националното съзнание на Пърличев по време на престоя му в Атина, за „прелом“ по-късно в развитието на народното му чувство и т. н. Ясно е, че „Арматолос“ и „Скендербей“ са написани от човек със съвсем категорично определено българско народно съзнание и че в автобиографията си и в „Мечта на един старец“ Пърличев не си приписва, както някои са склонни да смятат, патриотизъм със задна дата. За съжаление не съвсем правилно отношение по този въпрос (както се посочи в първата част на публикацията ни) зае и Д. Кадах, на която при това писаното от Пърличев в полемиката му с Орфандис е известно. Д. Кадах се отнася с резерви и към твърдението на Пърличев в автобиографията, че в Атина бил наречен „втори Омир“¹⁵. Освен споменаването в автобиографията, че с такива думи го е нарекъл бащата на негов съученик (което наистина не може да се потвърди документално), имаме свидетелствата, които дават много публикации в периодичния печат. Виждаме, че връзката на поетиката на Пърличев с Омиевата се изтъква нееднократно, дори и с упрек за прекалено подражателство. Имам и много важното в това отношение (отбелязано и от самата Кадах) становище, изразено от в. „Фос“ в цитираната вече публикация от 29. III. 1860, където между другото се казва: „Тази наградена поема бе действително достойна за награждаване и ние поздравяваме поета, загдето в първите си крачки се представя с толкова съвършено произведение. Когато прочетохме цялата поема, се издигнахме в друга поетическа сфера и фантазията ни блуждаеше в героични места и за много време мислехме, че четем самия Омир (разр. м. — К. Т.) — толкова го наподобява в описанията и нравите.“ Очевидно е след всичко това, че твърдението на Пърличев за сравняване с Омир не е лишено от основание. Извън всяко съмнение е освен това и фактът, че още с първата си поема Пърличев е станал много популярен. За това говорят редица свидетелства: предложението на автора на „Папеса Йоана“ Емануел Рондис към Пърличев да преведе от френски две стихотворения от Шатобриан, което Пърличев и прави,¹⁶ определеното на в. „Авги“ (30. VI. 1862) за Пърличев като за „известният във филологическия свят Григ. Ставридис“, съобщението на в. „Етнофилак“ (31. V. 1862), че при обявяването на наградата „много хора, чувайки преценката му, питаха какво стана с б и с е р и т е, които се откриха в предишния конкурс“, самият факт, че Пърличевото награждаване през 1860 г. намира много по-широк отзвук в печата от по-голямата част от всички провеждани дотогава и след това поетически конкурси и мн. др. Цитираното по-горе съобщение на „Етнофилак“ се оказва в случая много важно, тъй като свидетелства, че стилът на Пърличев е бил вече познат на голяма част от публиката, а това прави много вероятно и предположението, че и на журито веднага е станало ясно кой е авторът на „Скендербей“.

По-убедително изглежда становището на Кадах, че е много вероятно Пърличев да е знаел за резултата от втория конкурс, тъй като по това време от 1100 абоната на „Пандора“ (където

¹⁵ Вж. D. Kadach. Grigor S. Prličevs Teilnahme..., с. 51.

¹⁶ Вж. Charalambos K. Papastathis. Grigor Prličev traducteur de Chateaubriand en grec. Cyrillomethodianum. II. Thessalonique 1972—1973, с. 155—159. Тук е даден оригиналният и гръцкият текст на тези две стихотворения — „Балада за Лотрек“ и „Балада за Абен Хамет“.

е отпечатано изложението на Рангавис) две трети са се намирали в турските области, в които освен редовния абонамент са били изпращани безплатно за училищата и общините още сто екземпляра. Че Пърличев не е бил индиферентен към съдбата на втората си поема, свидетелствуваха фактът, че е започнал да превежда и нея, и както посочи още Хр. Кодов, при стих 736 на ръкописа си е отбелязал: „Дотук преведох, а сега започвам последната песен.“¹⁷ Най-вероятно е премълчаването на резултата от втория конкурс да се обяснява наистина с „наранената гордост“ на честолюбивия поет.¹⁸

Нови изследвания на гръцкия периодичен печат вероятно ще доведат до откриване на още факти във връзка с престоя на Пърличев в Атина. Не е изключено в някои вестници, останали недостъпни за нас поради реставрация или в библиотеките, в които сме имали възможност да работим, да се открият дори и други стихотворни творби на Пърличев, за създаването на каквито има известни податки в Автобиографията му. Всичко това би спомогнало още повече за осветляване на едно от най-интересните явления в историята на балканското духовно сътрудничество през XIX в.: участието на един български поет в живота на две национални литератури и духовната му съпричастност към две национални култури при ясно определено българско национално съзнание.

¹⁷ Гр. Пърличев. Скендербей. С., 1969. Увод, с. 10.

¹⁸ Вж. D. K a d a c h. Grigor S. Prličevs Teilnahme. ., с. 60.